

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-79>

УДК 336.64

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINING THE FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE

Рожко Олександр Дмитрович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8415-2084>

Нестеров Євген Віталійович

магістр корпоративних фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1567-7855>

Rozhko Oleksandr, Nesterov Yevhen
Taras Shevchenko National University of Kyiv

У статті проаналізовано загальнотеоретичні аспекти та наукові підходи до трактування таких понять як «безпека» та «фінансова безпека». Звернуто увагу на те, що фінансова безпека складається з окремих елементів, які у своїй сукупності забезпечують повноцінне функціонування фінансової системи підприємства. Зроблено висновок, що фінансовою безпекою підприємства є такий стан фінансової системи, в якому забезпечується ефективна протидія та фінансова рівновага в умовах існуючих внутрішніх і зовнішніх загроз. Встановлено, що забезпечення фінансової безпеки підприємства здійснюється за результатами проведення попереднього виявлення, ідентифікації та оцінювання ризиків. Саме на основі результатів такого оцінювання на підприємстві здійснюється ефективна реалізація заходів фінансової безпеки, в основу якої покладено системний і комплексний підходи.

Ключові слова: фінансова безпека, підприємство, фінансова система, заходи фінансової безпеки, захист фінансової системи.

The article analyzes the context of a market economy, businesses face high levels of dynamism and competition, necessitating effective responses to political, informational, and technological external influences. Entrepreneurs, as active participants in the market economy, are in constant motion due to the inherent aspects of their activities, such as creation, reorganization, bankruptcy, expansion, and contraction of businesses. This constant change introduces risks of uncontrolled business processes, leading to negative trends and imbalances in overall and financial management systems within companies. Thus, there is a pressing need for efficient identification of financial risks, recognition of potential threats, and ensuring the overall safety of the company. Despite extensive research in the field of financial security, both domestically and internationally, a comprehensive analysis of financial security as an independent phenomenon is lacking. Most studies focus on corporate security without giving due attention to the financial sector as a distinct area. The article aims to analyze theoretical approaches to understanding the concept of corporate financial security and to identify ways to ensure the safe functioning of a company's financial system. Financial security is seen as a vital precondition for the existence of both individuals and collectives, as it reflects the need for protection of vital interests from potential threats, ensuring the smooth operation of various processes. Experts argue that financial security should not only be seen as a state of protection from external and internal factors but also as a necessity for ensuring dynamic and static stability, enhancing adaptability to challenges, and fostering the company's effective development. According to the Methodological Guidelines for Calculating Ukraine's Economic Security, financial security is a specific state of the financial system that creates favorable conditions for stable socio-economic development, ensuring resilience against financial imbalances and fluctuations. Given the active development of the corporate sector in recent years, there has been growing interest in studying financial security at the enterprise level. Financial security at the enterprise level involves protecting financial interests and potential from risks and threats, both external and internal, to ensure financial stability and optimal funding of business processes in both the short and long term. The functioning of any financial system is closely linked to various risks, which are understood as the monetary expression of probable events that could cause losses. When such losses

are unacceptable, protective measures are needed, which should not exceed the potential losses in cost. Risk analysis is crucial as it allows for identifying vulnerabilities in the financial system, determining the necessary and sufficient expenses to ensure financial security, and selecting appropriate protective measures, methods, and tools. In conclusion, the financial security of an enterprise is the state of the financial system in which financial equilibrium is maintained, and effective countermeasures against existing threats are implemented, enabling the achievement of set goals and the realization of development strategies.

Keywords: financial security, enterprise, financial system, measures of financial security, protection of the financial system.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки достатньо поширеними є високі показники динамічності та конкурентності, внаслідок чого актуалізується питання ефективного реагування на політичні, інформаційні та технологічні чинники зовнішнього впливу. Суб'єкти підприємництва, які є активними учасниками загальної системи ринкової економіки, перебувають у безперервному русі, оскільки невід'ємним аспектом їх діяльності є створення, реорганізація, банкрутство, розширення та згортання бізнесу. Це зумовлює ризики виникнення ситуацій, коли бізнес-процеси стають неконтрольованими, набуваючи негативних тенденцій та розбалансування загальної та фінансової системи управління підприємством. У цьому зв'язку виникає потреба в ефективній ідентифікації фінансових ризиків, виявлення потенційних загроз та забезпечення загальної безпеки компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки корпорації виступали об'єктом значної кількості вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, на увагу заслуговують праці таких науковців як: О. Ареф'євої, В. Дикань, Л. Гнилицької, В. Гутак, О. Ляшенко, В. Мунтіян, С. Мочерного, І. Пасінович, В. Шинкаренко та інших. При цьому, не зважаючи на численні дослідження фінансової безпеки в науковій літературі, відсутнє єдиний ґрунтовний аналіз цього питання, оскільки увага зосереджується переважно на корпоративній безпеці, не виділяючи фінансовий сектор як самостійний економічний феномен.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У процесі проведення дослідження особливостей фінансової безпеки підприємства існує потреба в аналізі підходів до розуміння фінансової безпеки на рівні окремого підприємства. Додатково нами визначено необхідність уточнення понятійно-категоріального апарату в сфері фінансової безпеки як складового елемента корпоративної безпеки в цілому, а також шляхів її підвищення.

Мета статті: проведення аналізу теоретичних підходів до розуміння поняття фінансової

безпеки підприємства, а також визначення напрямів забезпечення безпечного функціонування фінансової системи підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека виступає в якості однієї з ключових передумов існування як колективу, так і окремих індивідів. Саме безпека є первинною потребою особистості, а важливість її забезпечення проявляється на фізіологічному рівні. У випадку незадоволення таких базової потреби людина опиняється за межами стабільної та ефективної участі в суспільному й економічному житті, знижуючи її продуктивність та працездатність. У цілому безпека є складною категорією, за допомогою якої відображається потреба, відчуття та кінцеві результати цілеспрямованої діяльності індивіда, а також станом, в межах якого забезпечується захист життєво важливих інтересів учасників соціально-економічної системи від потенційних загроз та небезпеки, що спрямовано на нормальне функціонування різноманітних процесів [4, с. 673].

Як зазначають І. Медведєва і М. Погосова, безпека є складним багаторівневим та багатфункціональним процесом. З точки зору дослідників, безпеку варто розглядати не лише в якості стану захищеності інтересів від зовнішніх або внутрішніх факторів, але й необхідності у забезпеченні динамічної та статичної стійкості, підвищення рівня адаптації до викликів, а також подальшого ефективного розвитку підприємства [6, с. 6].

У відповідності до положень Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, фінансовою безпекою виступає своєрідний стан фінансової системи, в умовах якого формуються належні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку, забезпечується її стійкість до фінансових дисбалансів та коливань, створюючи умови для збереження єдності та цілісності фінансової системи. При цьому, до основних складових елементів фінансової безпеки віднесено такі:

– банківська безпека, тобто такий рівень фінансової стійкості, що забезпечує ефек-

тивне функціонування банківської системи, а також її захист від внутрішніх і зовнішніх загроз та негативних тенденцій, досягаючи незалежності від умов її функціонування;

- безпека небанківського фінансового сектору, яким виступає такий рівень розвитку страхового і фондового ринків, забезпечуючи задоволення потреб суспільства у фінансових інструментах і послугах;

- боргова безпека – це певний рівень зовнішньої та внутрішньої заборгованості, в якому за основу приймається вартість її обслуговування та ефективність використання зовнішніх та внутрішніх запозичень, а також оптимальне співвідношення між ними, який є достатнім для задоволення соціально-економічних потреб, усуваючи загрози для фінансової системи;

- бюджетна безпека, якою є стан забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності фінансового сектору економіки, надаючи можливість для максимально ефективної реалізації поставлених завдань;

- валютна безпека – це своєрідний стан утворення валютного курсу, для якого притаманним є високий рівень довіри до національної грошової одиниці, її стійкість, створюючи оптимальні умови для подальшого розвитку економіки, залучення коштів іноземних інвесторів, інтеграції держави до світової економічної системи, а також максимального захисту від дестабілізації на міжнародному валютному ринку;

- грошово-кредитна безпека, яка полягає у забезпеченні такого стану грошово-кредитної системи, коли усі суб'єкти економіки отримують якісні та доступні кредитні ресурси в обсязі й на умовах, що сприяють досягненню зростання показників національної економіки [9].

Враховуючи те, що протягом останніх років спостерігається активний розвиток корпоративного сектору, у науковій літературі зростає інтерес до дослідження питання фінансової безпеки саме підприємства. Так, у відповідності до позиції О. Марченко, фінансова безпека підприємства полягає у захищеності фінансових інтересів та потенціалу від ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, що спрямовано на забезпечення фінансової стабільності та оптимального рівня фінансування бізнесових процесів у коротко- та довгостроковій перспективі [5, с. 145].

У свою чергу, І. Пасінович та В. Гутак розглядають фінансову безпеку як стан підпри-

ємства, в якому його фінансові показники перебувають у межах стандартних значень, забезпечуючи фінансову стійкість та здатність до виконання фінансових зобов'язань, що є достатнім для підвищення рівня рентабельності. При цьому, ефективна система фінансового менеджменту здатна нівелювати потенційні загрози та забезпечувати повноцінну реалізацію фінансових інтересів зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів [8, с. 7].

Функціонування будь-якої фінансової системи перебуває у тісному взаємозв'язку із цілою низкою ризиків, під якими пропонується розуміти вартісне вираження імовірних подій, що здатні спричинити збитки. У випадку неприйнятності збитків існує потреба у вжитті захисних заходів, які за своєю затратністю не є більшими, аніж можливі збитки. Процес аналізу ризиків є достатньо важливим у зв'язку із можливістю досягнення наступних переваг:

- визначення показників вразливості фінансової системи та інструментів її захисту;

- визначення обсягу необхідних та достатніх затрат для забезпечення фінансової безпеки;

- обрання чітких заходів, методів та інструментів захисту фінансової безпеки;

- підвищення рівня інформування та компетентності співробітників у сфері фінансової безпеки [3, с. 99].

На першому етапі прийнято використовувати методіку експертного оцінювання для вирішення загальних питань виявлення ризикових чинників. Здійснюється обрання моделі фінансової системи та проводиться аналіз ступеня їх деталізації. Детальне вивчення потребує аналізу усіх елементів інформаційної інфраструктури.

На етапі ідентифікації існуючих активів провадиться безпосередньо аналіз ризиків, спрямований на визначення об'єкта захисту, інструментів та засобів. З цією метою здійснюється виявлення окремих компонентів фінансової системи, які вимагають додаткового захисту, проте окремі складники взагалі можуть залишатися поза увагою. У процесі ідентифікації таких загроз можуть порушуватися і цінності нематеріального характеру, оскільки внаслідок порушення фінансової стабільності можуть спричинятися збитки репутації, моральному клімату тощо.

На етапі аналізу можливих загроз фінансовій безпеці здійснюється розгляд таких негативних чинників, оцінювання показників ризиковості та їх розподіл залежно від можливих збитків. За загальним правилом, загрозу

прийнято розглядати в якості будь-якої події чи дії, що у перспективі може спричинити шкоду фінансовій системі підприємства внаслідок порушення конфіденційних, цілісних чи доступних характеристик інформації. До того ж, можливі загрози можуть мати як навмисний характер, так і ненавмисний. В першому випадку загрози виникають внаслідок усвідомлених протиправних дій окремих суб'єктів, а в другому – через допущення помилок, збоїв у роботі системи, стихійного лиха тощо.

Кінцевим етапом є проведення оцінювання ризиків. Після проведення ідентифікації, існує потреба в оцінюванні показників ризиковості настання потенційних загроз. Як правило, таке оцінювання знаходить свій прояв у кількісному вираженні. Оцінювання ризиків може провадитися із використанням різноманітних засобів, у тому числі за допомогою проведення експертних опитувань, статистичного оцінювання чи математичного розрахунку ймовірності загрози фінансової безпеки. Окрім імовірності настання загрози фінансовій безпеці, важливе значення має визначення обсягу можливих затрат, проте їх не завжди можливо оцінити в кількісному вираженні [3, с. 99].

За загальним правилом у науковій літературі прийнято виділяти три основні рівні безпекової політики, які пропонуємо дослідити більш детально. Так, на верхньому рівні має місце вивчення загальних питань, які поширюють свою дію на усі структурні підрозділи підприємства: формулювання цілісних, доступних та конфіденційних цілей політики фінансової безпеки; чітке окреслення сфер поширення та підзвітності співробітників. Зазвичай на верхньому рівні здійснюється вивчення мінімального обсягу питань, у випадку їх відповідності таким критеріям: фіксація ключових цілей, які ставить перед собою організація у питаннях фінансової безпеки; розроблення бази даних з метою дотримання законодавчих норм та внутрішніх положень; забезпечення значної економії засобів; розроблення плану відновлення у випадку настання критичних випадків та сталого функціонування фінансової системи.

На верхньому рівні основна увага приділяється трьом ключовим аспектам виконавської дисципліни, якими є такі: неухильне дотримання законодавчих вимог; здійснення контролю за діями осіб, на яких покладено відповідальність за розроблення стратегій фінансової безпеки; створення спеціальної системи заохочення та притягнення до відпо-

відальності співробітників. У процесі реалізації політики фінансової безпеки на верхньому рівні існує потреба у дотриманні принципів цілісності, конфіденційності та доступності. У випадку відповідності організації зазначеним критеріям, існує можливість для значного зменшення збитків. У політиці фінансової безпеки будь-якої організації має бути чітко визначено перелік обов'язків відповідальних співробітників у сфері розроблення відповідних програм та їх практичного застосування. У цьому зв'язку можливо стверджувати, що саме політика фінансової безпеки виступає в якості основи забезпечення підзвітності персоналу [2, с. 28].

Наступним рівнем є середній, на якому увага приділяється окремим засадам фінансової безпеки, які зумовлені важливістю різноманітних систем, які використовуються в межах організації. До таких питань можна віднести такі: використання новітніх інформаційних технологій; процес доступу до мережі Інтернет; використання працівниками неофіційних версій програм при виконанні службових обов'язків. У процесі реалізації політики фінансової безпеки на середньому рівні основна увага спрямована на врегулювання таких питань: опис сутності основних аспектів безпеки фінансової системи, що передбачає визначення сфери реалізації відповідної політики; позиція керівництва у питаннях фінансової безпеки, що формулюється шляхом визначення основних цілей діяльності підприємства; повноваження та обов'язки посадових осіб, які реалізують заходи фінансової безпеки та несуть відповідальність за такі дії; відповідність законодавчим нормам, що передбачає висвітлення переліку дій, які перебувають під забороною, та міри відповідальності за них [1, с. 205].

На нижньому рівні здійснюється вирішення питань, пов'язаних із функціонуванням окремих фінансових сервісів та систем, що містить у собі два ключові аспекти: цілі та заходи їх досягнення. На етапі провадження фінансової політики на нижньому рівні здійснюється пошук відповідей на такі питання: кому надається доступ до фінансових об'єктів та баз даних; за яких умов існує можливість для вивчення та модифікації існуючих відомостей; яким чином організовано дистанційні засоби доступу до фінансових сервісів. Саме на нижньому рівні здійснюється опис механізмів фінансового захисту та програмно-технічних засобів, які використовуються при їх реалізації [1, с. 207].

На основі відомостей, які отримуються за результатами проведення діяльності у сфері фінансової безпеки, здійснюється розроблення та обґрунтування управлінських рішень у майбутньому. Зазначена діяльність на підприємстві є процедурою, яка передувє ухваленню рішень чи вчинення певних дій, фактично обґрунтовуючи їх доцільність, а також визнається достатньо ефективною базою для провадження підприємництва у цілому, знижуючи показники невизначеності у процесі прийняття управлінських рішень [7, с. 84]. Фінансово-аналітична робота виступає в якості специфічної системи для формування фінансового простору не лише економічної системи в цілому, але й окремих господарюючих суб'єктів.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що фінансова безпека підприємства виступає в якості такого стану фінансової системи, в

якому забезпечується фінансова рівновага і ефективна протидія існуючим загрозам, що сприяє виконанню поставлених завдань та реалізації стратегій його розвитку. Ефективна реалізація заходів фінансової безпеки передбачає використання системного та комплексного підходу. Ключовим аспектом в цьому питанні виступає недопущення перевищення захисних заходів вартості об'єктів, які перебувають під таким захистом. У той же час, якщо безпекова політика оформлена у вигляді високорівневої документації, за допомогою якої здійснюється опис загальної стратегії, то результати аналізу ринків мають бути відображені у вигляді переліку активів, які підлягають захисту. Забезпечення ефективного управління фінансовою безпекою підприємства потребує вирішення цієї проблеми на трьох рівнях (вищому, середньому та нижньому), а також їх логічному поєднанні між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варналій З. С., Мехед А. М. Теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємства. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Вип. 32. С. 203–211.
2. Домарєв В. В., Швець В. А., Шестакова В. В. Організаційне забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом: навчальний посібник. Київ: НАУ, 2006. 108 с.
3. Квасницька Р. С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О. Оцінювання фінансової безпеки підприємства в системі забезпечення реалізації його фінансової стратегії. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2019. № 3. С. 95–102.
4. Коленда Н.В. Поняття соціально-економічної безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 672–678.
5. Марченко О. С. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. Харків: Право, 2022. 246 с.
6. Медведєва І. Б., Погосова М. Ю. Діагностування безпеки промислового підприємства у трирівневій системі фінансових відносин: монографія. Харків: Видавництво ХНЕУ, 2011. 264 с.
7. Мулик Т. О., Федоришина Л. І. Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2020. 238 с.
8. Пасінович І. І., Гутак В. М. Фінансова безпека як складова економічної та корпоративної безпеки: теоретичний аспект. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. С. 1–10.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>. (дата звернення: 22.08.2024).

REFERENCES:

1. Varnalii Z. S., Mekhed A. M. (2022). Teoretyko-metodychni pidkhody do otsinky finansovoi bezpeky sub'ektiv pidpriemnytstva [Theoretical and methodological approaches to assessing the financial security of business entities]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, vol. 32, pp. 203–211. [in Ukrainian].
2. Domariyev V. V., Shvets V. A., Shestakova V. V. (2006). Orhanizatsiine zabezpechennia zakhystu informatsii z obmezhenym dostupom [Organizational support for the protection of information with limited access]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: NAU, p. 108. [in Ukrainian].
3. Kvasnytska R. S., Dotsenko I. O., Matviichuk L. O. (2019). Otsiniuvannia finansovoi bezpeky pidpriemstva v systemi zabezpechennia realizatsii yoho finansovoi stratehii [Assessment of the financial security of the enterprise in the system of ensuring the implementation of its financial strategy]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 3, pp. 95–102. [in Ukrainian].

4. Kolenda N. V. (2016) Poniattia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The concept of social and economic security of the enterprise]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 7, pp. 672–678. [in Ukrainian].
5. Marchenko O. S. (2022) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Economic security of the enterprise]: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: Pravo, p. 246. [in Ukrainian].
6. Medvedieva I. B., Pohosova M. I. (2011) Diahnostuvannia bezpeky promyslovoho pidpriemstva u tryrivnevii systemi finansovykh vidnosyn [Diagnostics of the security of an industrial enterprise in a three-level system of financial relations]: monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNEU, p. 264. [in Ukrainian].
7. Mulyk T. O., Fedoryshyna L. I. (2020). Orhanizatsiia analitychnoi roboty v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Organization of analytical work in agricultural enterprises]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, p. 238. [in Ukrainian].
8. Pasinovykh I. I., Hutak V.M. (2023) Finansova bezpeka yak skladova ekonomichnoi ta korporativnoi bezpeky: teoretychnyi aspekt [Financial security as a component of economic and corporate security]. *Ekonomika ta suspilstva*, no. 58, pp. 1–10. [in Ukrainian].
9. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy «Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy»: vid 29.10.2013 roku № 1277 [Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine «On Approval of Methodological Recommendations for the Calculation of the Level of Economic Security of Ukraine» from October 29, 2013, № 1277]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>. [in Ukrainian].